

УДК 140.8: 27

**В.М. Рубський,**  
кандидат богословських наук,  
старший викладач кафедри практичної психології  
Одеського національного морського університету

## **ЕКСТЕРІОРИЗАЦІЯ РЕЛІГІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ (НА ПРИКЛАДІ ХРИСТІЯНСЬКОЇ МІСІЇ)**

У сучасному богослов'ї актуальною постає науково-практична проблема співвідношення релігійної та матеріалістичної картин світу, особливостей їхніх взаємостосунків, що простежується, зокрема, у спілкуванні людей різних світоглядних парадигм. Прояви ж релігійного життя у своєму вираженні нерідко містять внутрішні полемічні моменти, котрі стосуються специфіки оприявлення власного віровчення для світу та самого розуміння духовного життя, зокрема співвідношення усамітненого чернечого життя та активної місії для секуляризованого суспільства. В українському богослов'ї та релігієзнавстві проблема екстеріоризації релігійного життя на прикладі християнської місії не аналізувалася. У нашій статті звертатимемося до праць вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували особливості сучасного релігійного життя (В.Акентьев, Д.Гусев, В.Мартинович, К.Прохоров), а також розуміння наукового світогляду (Н.Ростова, П.Слотердаjk, К.Фріт).

Метою цієї наукової статті є дослідження богословсько-філософської проблеми екстеріоризації релігійного світогляду на прикладі християнської місії.

Різні модули екстеріоризації світогляду як елемента соціальної самосвідомості неминучі, а також доводиться констатувати їхню різноманітність відповідно до цілей і завдань висловлювань про власну картину світу. Відзначимо, що фундаментальні праці, які окреслюють базисні положення того чи іншого світогляду [2; 6; 10], поступаються в популярності полемічним, апо-

логетичним та місіонерським модусам самовираження [1; 8; 12]. Релігійна й антирелігійна місія в цілому є найбільш яскравим модусом екстеріорізації світогляду, який, за умови спрямування зовні – в середовище тих, що мислять інакше, – за необхідністю завжди редукований відповідно до полемічного або компенсаторного завданням світоглядної експлікації.

Матеріалістські типи світогляду представляють картину світу таким чином, що в ній відсутня метафізична мотивація втрачати час і сили на напоумлення істиною атеїзму нейронну мережу інших людей. Якщо світ мислення являє собою еволюційний засіб для виживання, то при ослабленні такого завдання роль мислення представляється множинністю черепних коробок із вируючими в них «бульбашками мікросфер» П.Слотердайка [10, 88]. Якщо ми справді живемо в ілюзії свободи волі й епіфеномені свідомості, то не залишається сенсу доводити це чужому мозку.

Матеріалістична картина світу в контексті сучасності не потребує істини віри або невіри як спасительної, як це представлено в релігійному вимірі мислення. Якщо людині комфортніше перебувати в тій чи іншій ілюзії, то комфорт і зручність самі можуть виступати критеріями якості сприйняття життя. Істина про те, що матеріальний світ не пронизаний Богом, не може мати переваги для суб'єкта феноменів буття, оскільки набір індивідуальних переживань у будь-якій картині світу за суттю точно афективний у відношенні до горезвісного «як воно є насправді».

Д.А. Гусев відзначав так про співвідношення теоретичного й емпіричного у свідомості: «теоретичний рівень не виростає органічно з емпіричного, теорія не впливає з фактів, оскільки з них загалом нічого не впливає, вони ні на що не вказують, ні про що не говорять» [3, 115]. Тим паче, що думка фізикалістів полягає в наступному: «Ніякої різниці між внутрішнім світом людини і матеріальним світом насправді немає. Різниця між ни-

ми – ілюзія, створювана нашим мозком... Приховуючи від нас всі несвідомі висновки, яких він доходить, наш мозок створює у нас ілюзію безпосереднього контакту з матеріальним світом» [11, 39].

Філософське мислення в рамках суворого матеріалізму важко класифікувати інакше як «інтелектуальну мастурбацію» або аддикцію. Кожен казанок кипить по-своєму поки в ньому проходять певні хімічні реакції, молекулярно це абсолютно неповторювано, але онтологічно абсолютно одноманітно. Якщо немає точки незалежного від процесів мозку судження (Бога), то заняття філософією є тим самим процесом, що й інші види когнітивних залежностей або розваг. Скажімо, можна метафорично цей висновок порівняти таким чином: свистять чайники один – так, інший – інакше, але пар їхній не кращий і не гірший. Саме такий статус філософського мислення в матеріалізмі, якщо його не міфологізувати. М.М. Ростова пише про це таким чином: «Відсутність Бога ставить під питання можливість антропологічного феномена. Бог як трансценденція є «виступом» з природної детермінованості, позначення того розриву світу, в якому може виникнути суб'єктивність. Без цього розриву людина перетворюється на елемент світу наявного» [9, 239]. Тому і питання про мотиви екстеріорізації її світогляду залишається відкритим.

Набагато змістовніший у нашому питанні розгляд релігійного типу світоглядів із властивою більшістю світових релігій і нових релігійних рухів (НРР) присутністю імперативу екстеріорізації свого погляду на світ. Проте, внутрішня теза про необхідність місії вступає у досить відчутну суперечність з фундаментальними положеннями експлікованого світогляду. Ми відзначили це в матеріалізмі, розглянемо це саме і на прикладі християнства, зокрема – православної традиції.

У плані органічності місія, тобто активна реклама своєї віри широкій аудиторії невіруючих та іновірців, у православної традиції займає місце інородного тіла. Простежується певний конфлікт церковності та місії. Максими цього антагонізму такі:

або традиційна церковність пригнічує місію, або місія пригнічує традицію, підпорядковуючи її своїм завданням. Останнє спостерігалось в постпротестантизмі, особливо з періоду 90-х і нульових років у розвинених країнах.

Упродовж останнього десятиліття у православних академіях і семінаріях інтенсивно вводиться курс місіології, що давно присутній у духовних навчальних закладах інших конфесій. У певному сенсі, таке запізніле омісіювання РПЦ і УПЦ симптоматичне. Чимало місіонерів намагаються просто перенести неопротестантські методики в православ'я, виявляючи цим своє значне системне відставання. Резонно поставити такі питання: чому будь-яка постпротестантська організація, як правило, в рази активніша цілих православних єпархій? Чому перспектива виходу на вуличну проповідь викликає у православних ментальне відторгнення? Було б великим спрощенням як відповідь на ці питання говорити про лінощі, дурість або неорганізованість православних. На хресні ходи і спільні постування цей тип ментальності мотивований значно сильніше.

Отже, виділимо, на нашу думку, принципові пункти непеєднуваності православ'я і того варіанту місії, яким воно екстеріоризується в сучасних місіонерських рухах:

1) *Схема співвідношення християнин-нехристиянин*. Християнська місія починає з того, що всі інші люди гинуть і їх треба неодмінно й терміново спасати. Сама ця стартова схема вже ставить християнина *над* оточуючими: «відкрити їм очі, щоб вони навернулись від темряви в світло та від сатаниної влади до Бога» (Діян. 26,18). «Рятуйтесь від цього лукавого роду!» (Діян. 2,40). Вихідна позиція «ми – світло світу, сіль землі!» (пор. Мф. 5,13–14) переносить цей принцип у церковну керигму з категоричними постулатами: ми в світлі, вони – в темряві (пор. Дідахе 1,1).

Таким чином, свідомість, що себе експлікує, виходить із передумови своєї переваги релігійним знанням і досвідом,

сформульованим у відповідності з цим знанням. Якщо я – світло і сіль, то, відповідно, інші – темрява і гниль. Це ще не емоційна зарозумілість, але позиційно структура місії їм загрожує. Звідси не випадкові рекомендації такого типу: «А як місто яке вас не прийме, і не послухають вас, то, виходячи звідти, обтрусить порошок, що в вас під ногами, на свідчення супроти них. Поправді кажу вам, легше буде Содому й Гоморрі дня судного, аніж місту тому!» (Мк.6,11; Мф.10,14; Лк.9,5). «Обтрусить порошок, що в вас під ногами» – симптоматичний рудимент давньої ксенофобської самосвідомості, який превентивно очорнює інші світогляди тільки за те, що ті не виявляють бажання прийняти їхній варіант християнського як норматив.

У цьому контрастному уявленні про завдання місіонера здійснює свій вплив іудейське уявлення про пришестя Господа: «День Господній є темрявою», Він прийде та жорстко покарає поганих (тобто тих, хто нам не подобається та не приймає наш світогляд). Про це, особливо в корпусі малих пророків, сказано набагато більше, ніж про радість праведників (див. Соф. 1гл). Тому, коли християни стали проповідувати пришестя Господа, то не могли мислити поза стереотипним комплексом уявлень про останні події цього світу.

«Радійте того дня й веселіться, нагорода бо ваша велика на небесах. Бо так само чинили пророкам батьки їхні» (Лк 6,23) – так пропонується мислити про себе і невдалим місіонерам. Але, на жаль, історія вчить нас, що якщо вас женуть, зневажають і б'ють, то це ще не означає, що ви – кращі за інших. Найбільш ймовірна відповідь на такі ситуації така: ви варті такого відношення і сприйняття з точки зору їх культури, зокрема й релігійної. Але християни заздалегідь канонізували свої страждання.

Завдання екстеріоризації світогляду продукує дискурс спасіння інших, властивий місіонерським проектам. У матеріалістичному варіанті це – спасіння від невігластва і забобнів. Це забезпечує мотивацію і модус комунікації світоглядів.

2) *Ксенофобія*. Прагнення всіх змінити, привівши у відповідність з ідеалами проповідника, є ще одним невинним стрижнем сучасної місії. Християнська любов до людини заснована на релігійному сприйнятті ближнього в Бозі (у Христі). Щоб приймати людину як таку, потрібно, як мінімум, зняти з неї завдання відповідності привнесеним параметрам («стань як ми»), але сучасна форма місії ґрунтується саме на цій установці.

3) *Розуміння духовного життя*. З одного боку, Євангеліє розлого й різноманітно говорить про те, що духовність християнина не повинна орієнтуватися на зовнішнє схвалення: «А як молитесь, то не будьте, як ті лицеміри, що люблять ставати й молитися по синагогах та на перехрестях, щоб їх бачили люди. Поправді кажу вам: вони мають уже нагороду свою! А ти, коли молишся, увійди до своєї комірчини, зачини свої двері, і помолися Отцеві своєму, що в таїні; а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно»; «коли чиниш ти милостиню, не сурми перед себе» (Мф. 6,5–6; 6,2). Проте водночас звучить і місіонерське: «Отак ваше світло нехай світить перед людьми, щоб вони бачили ваші добрі діла, та прославляли Отця вашого, що на небі» (Мф. 5,16).

По-іншому можна зробити висновок, що добродіяння треба творити якщо не з метою, то, принаймні, з оглядкою на зовнішній ефект: «що скажуть оточуючі?», «чи прославлять Отця?» Християнство – інтровертне, місія – екстравертна. Зовсім не випадкове історичне відкидання чернецтва місіонерським протестантизмом. Чернечо орієнтоване православ'я і сучасні зразки місії справді несумісні.

«Спочатку полюби тих, кому хочеш розповісти про Христа, потім зроби так, щоб вони тебе полюбили, а потім говори їм про Христа» [7, 136]. Попри усю благість цієї поради свт. Інокентія Алякинського початкуючому місіонеру свт. Миколаю Японському не можна не помітити, що в запропонованому контексті навіть любов перетворюється на засіб поши-

рення своєї релігійної ідентифікації. В Євангелії ідентифікація «християнин» впливає з любові до ближнього, тобто треба бути християнином, щоб любити, а не навпаки – любити, щоб пропонувати християнство. Ця рекомендація «полюби» підпорядкована більш важливій меті – місії – та структурно є її маніпулятивним інструментом.

Святі отці пропонували такий метод поширення власного світобачення: «спасайся сам, і (якимось чином) навколо тебе спасуться тисячі». Преп. Іоан Ліствичник рекомендує починати духовний шлях зі зречення від світу. Преп. Арсеній також радив доволі категорично: «уникай людей і спасешся» [4, 44]. Виразні соціопатичні установки ми знаходимо в більшості аскетичних трактатів. Наприклад, Антоній Великий пише: «Кожен, хто бажає бути істинно духовним подвижником, повинен намагатися тримати себе далеко від галасливого натовпу і не наближатися до нього, щоб бути і тілом, і серцем, і розумом поза сум'яттям. Господь наш показав нам зразок відсторонення від людей і усамітнення, коли один особливо сховався на гору для молитви. У світі ворогові зручніше тіснити нас своїми знаряддями і зовнішніми, і внутрішніми: так, повертаючи до себе деяких людей як посібників і підручників, йому слухняних, він за допомогою їх веде боротьбу проти вірних» [4, 49]. Преп. Ісаак Сирин відзначав: «Хто любить співбесіду з Христом, той любить бути усамітненим. А хто любить залишатися з багатьма, той друг світу цього. Якщо любиш покаяння, возлюби безмовність. Бо поза безмовністю покаяння не досягає досконалості» [5, 110].

Таким чином, у православній чернечій традиції закорінена дисоціальна лінія поведінки, що має антисоціальне (соціопатичне) коріння. Їй протистоїть інша модель екстеріорізації світогляду – місія, яка однією зі своїх основ має ксенофобію. У цьому ключі як місія, так і віддалення від світу, є різними формами подолання іншого світосприйняття.

4) *Просвіт між аргументом та мотивацією.* Місіонер не може відтворити справжню причину свого власного релігійного

навернення. Це завжди дуже особисте і в переповіданні для інших малопереконливе. Із цієї причини проповідники змушені використовувати штучні прийоми аргументації для зовнішньої аудиторії. Можна порівняти проповідь ап. Петра в Єрусалимі (Діян. 2, 14–40) і особисте звернення Симона-Петра. Це – початок виразних маніпуляцій, розвиток яких ми бачимо в подальшій християнської місії (Діян. 21, 20–26; Гал. 2,11–14).

5) *Прийоми маркетингу* з усією їхньою прагматичністю «за замовчуванням» включені в рецепт місіонерського успіху на релігійному ринку. Тут і *демпінг* – «кожен, хто покличе Господне Ім'я, буде спасений» (Рим. 10,13) «Я змагався добрим змагом, свій біг закінчив, віру зберіг. Наостанку мені призначається вінок праведности» (2 Тим. 4,7-8); і *самореклама* – у будь-якому з творів ранніх апологетів. А також і лицемірні *акції милосердя* напоказ, молитви пасторів по ТБ, реклама чудес, їхня «розкрутка» в ЗМІ тощо.

На все вищевикладене є готовий мотив-припис: «Ідіть по цілому світові, та всьому створінню Євангелію проповідуйте! Хто увірує й охреститься, буде спасений, а хто не увірує засуджений буде» (Мк. 16,15–16). Але його інтерпретація повинна враховувати, що для іудеїв першого століття активна зовнішня місія була чимось інноваційним. Тому місіонерське посланництво апостолів самими першохристиянами сприймалося як якийсь тимчасовий захід. Адже вважалося, що ось-ось, вже зовсім скоро закінчиться вся історія світу: «Поправді кажу вам, не встигнете ви обійти міст Ізраїлевих, як прийде Син Людський» (Мф. 10,23). «[Проповідуючи], промовляйте до них: Наблизилося Царство Боже до вас! А як прийдете в місто яке, і вас не приймуть, то вийдіть на вулиці його та й кажіть: Ми обтрушуємо вам навіть порошок, що прилип до нас із вашого міста. Та знайте оце, що наблизилося Царство Боже!» (Лк. 10,9–12); «... і зорі спадатимуть з неба, і сили небесні порушаться... І побачать тоді Сина Людського, що йтиме на хмарах із великою потугою й сла-



вою... Поправді кажу вам: не перейде цей рід, аж усе оце станеться!» (Мк. 13,25–26,30). «Ось кажу я вам таємницю: не всі ми заснемо, та всі перемінемось, раптом, як оком змигнути, при останній сурмі: бо засурмить вона і мертві воскреснуть, а ми перемінемось!.. Мусить бо тлінне оце зодягнутись в нетління, а смертне оце зодягтися в безсмертя» (1Кор. 15,51–53). Таким чином, міра, прийнята як екстраординарна (пожежна) в зв'язку з її минустістю, не передбачалася бути вічним атрибутом християнства. Рано чи пізно вони повинні були увійти в конфлікт, який саме і висвітлюється в цій нашій статті.

Отже, ми розглянули деякі аспекти поширення світоглядних тез, які несумісні з низкою фундаментальних посилок ортодоксії. Матеріалістичний пафос освіти також позиціонує свою вихідну перевагу, що також входить у внутрішню суперечність з матеріалістичним світоглядом. Щоб уникнути цього антагонізму, потрібен новий тип екстеріоризації світосприйняття, відмінний від релігійної місії сучасного зразка і боротьби з забобонами (К.Хітченс, П.Куртц К.Ламонт та ін.). Вважаємо, що імплантування протестантської (ранньохристиянської) місії в православ'я ігнорує відмінність ментальності й культурні параметри епох.

Розробка нового типу експлікації і поширення свого світогляду – тема набагато ширша від проблеми релігійної або атеїстичної місії. Необхідно уникнути як ксенофобського мовлення «зі світла в темряву», так і цільового модифікування світоглядних положень із наміром знайти горезвісні «спільну мову» і «точки дотику» з цільовою аудиторією.

Тут ми можемо запропонувати тільки кілька посилок для його створення. Представникам релігійного типу світогляду, так само як і їхнім опонентам, можна порекомендувати сприймати базис і надбудови своєї картини світу так само природно, як свої тіла. Атеїсти також нерідко сприймають свій атеїзм помесіанськи. Вірно зауважив у цьому контексті К.Ясперс: «в категоричному запереченні Бога ще занадто багато від біблійної тра-

диції» [13, 227]. Це призводить до викривлення експлікованого світогляду заради додання йому аподиктичності або толерантності з метою його поширення.

Отже, природність сприйняття своїх метафізичних тверджень, відсутність високого градусу його винесення в конкурентне середовище, пов'язане з імперативом його поширення, могла б сприяти більш конструктивному діалогу світоглядів та, якщо необхідно, і світоглядним дискусіям. На наше переконання, необхідно шукати спільне поле діалогу різних ментальних світів, що робить неможливою ситуацію звеличування, коли цінність певного світогляду сприймається як єдино вірна й ексклюзивістська. Віра або невіра не повинні бути денотатом у парадигмах людських стосунків, зокрема в діалозі світоглядів. Світогляд за своєю сутністю є системою вимірювання «за замовчуванням». Потрібно спокійно сприймати прояви віри або невіри, оскільки в сьогоденні вони втратили частину свого значення як непримиренних антагоністів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. *Акентьев В.* Операция на сердце или из баптизма в Православие. – Кемерово: 2004. – 210 с.
2. *Алфеев И., митр.* Православие. В 2 томах. – М.: Сретенский ставропигиальный мужской монастырь, 2016. – 1864 с.
3. *Гусев Д.А.* Религия, атеизм и наука: интерпретации взаимодействий и эвристических возможностей // Вопросы философии. – 2018. – № 6. – С. 108–118.
4. *Древний Патерик.* – М.: МП, 1991. – 232 с.
5. *Исаак Сирий, преп.* Слова подвижнические. – М.: Правило веры, 2006. – 204 с.
6. *Мартиневич В.А.* Нетрадиционная религиозность: возникновение и миграция. Материалы к изучению нетрадиционной религиозности. – Минск: Минская духовная академия, 2015. – 560 с.

7. *Миссиология*. Учебное пособие. Издание 2-е исправл. и дополн. – М.: Миссионерский отдел Русской Православной Церкви, 2010. – 410 с.
8. *Прохоров К.* Русский баптизм и православие. – М.: ББИ, 2017. – 460 с.
9. *Ростова Н.Н.* Науки о человеке // Философская антропология, 2016. – Т. 2. – № 1. – С. 221–245.
10. *Слотердайк П.* Сферы: Микросферология. Т. I. Пузыри. – СПб.: Наука, 2005. – 653 с.
11. *Фритт К.* Мозг и душа: Как нервная деятельность формирует наш внутренний мир. – М.: Астрель : CORPUS, 2010. – 335 с.
12. *Чернышёв В.М.* Меч обоюдоострый. – К.: Книга по требованию, 2011. – 138 с.
13. *Ясперс К.* Смысл и назначение истории. – М.: Республика, 1994. – 528 с.

*Рубський В.М. Екстеріоризація релігійного світогляду (на прикладі християнської місії).*

У статті розглянута філософська проблема винесення світогляду в конкурентне середовище, пов'язана з імперативом його поширення в соціумі. Представлено аналіз компонентів мотивації поширення своїх переконань у найбільш полярних позиціях – атеїзмі й теїзмі. На прикладі екстеріоризації релігійної картини світу, зокрема православної місії, продемонстровано внутрішнє протиріччя ідеї місії і базових основ православ'я. Розглянуто питання про розробку конструктивного типу експлікації і поширення світогляду. Доведено, що природність сприйняття власних метафізичних тверджень, відсутність високого градусу його винесення в конкурентне середовище, що пов'язано з імперативом його поширення, могла б сприяти більш конструктивному діалогу світоглядів і, за необхідності, світоглядним дискусіям.

*Ключові слова:* екстеріоризація, світогляд, місія, релігія, ксенофобія, християнство.

*Rubsky V. Exteriorization of the religious worldview (on the example of the Christian mission).*

The article deals with the philosophical problem of the worldview in a competitive environment associated with the imperative of its dissemination in society. The analysis of components of the motivation of spreading their beliefs in the most polar positions – atheism and theism – is presented. On the example of the exteriorization of the religious worldview, in particular the Orthodox mission, the internal contradiction of the idea of the mission and the basic foundations of Orthodoxy has been demonstrated. The question of developing a constructive type of explication and propagation of the worldview is considered. It is proved that the adequacy of perception of own metaphysical assertions, the absence of a high degree of its passage into a competitive environment, due to the imperative of its dissemination, could contribute to a more constructive dialogue of worldviews and, if necessary, ideological discussions.

*Key words:* exteriorization, worldview, mission, religion, xenophobia, Christianity.